

ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา Life, the Right to Live and Spiritual Death Based on the Buddhist Perspective

พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก^{1*} และธัญญลักษณ์ บุญลือ²
Phrakhrupalad Natthaphon Candiko¹ and Thanyaluk BoonLue²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

²คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.

²Faculty of Business Administration and Liberal Arts,

Rajamangala University of Technology Lanna

*Corresponding Author. Email: Khun_Jedrin@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ประเด็นหลัก 3 ส่วน คือ 1) ทักษะเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความหมายของชีวิต ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต คุณค่าของชีวิต 2) สิทธิในชีวิต ได้แก่ การได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน การไม่ละเมิดชีวิตตนเอง 3) การตายดี ซึ่งเป็นอารมณ์ของปฏิสนธิจิต ได้แก่ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ทักษะของพระพุทธศาสนาเสนอทักษะเกี่ยวกับชีวิตไว้ว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ แสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิต มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น 2) สิทธิแห่งชีวิต พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน สิทธิดังกล่าวจำแนกได้ 2 ส่วน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิที่จะตาย 3) การตายดี คือ การตายอย่างมีสติ ด้วยการเจริญมรณสติ เพื่อจะได้เตรียมกายและใจให้พร้อม รู้เท่าทันความจริงของชีวิต มีสติระลึกถึงความดีที่ทำไว้ ไม่หลงตาย จะได้สามารถเชื่อมต่อกับความดีของตนเองในภพนี้และภพหน้า เมื่อตายลงจะได้ไปสู่สุคติหรือภพภูมิที่ดี ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ชีวิตนี้ต้องเป็นของเราเอง เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต สามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความสุขได้ตามที่ตนเองปรารถนาและต้องการได้ รวมถึงกำหนดได้ว่า เราจะตายดีได้อย่างไร

คำสำคัญ: ชีวิต; สิทธิในชีวิต; ตายดี

Abstract

This article is intended to present the meaning of life, the right of life, and mindful death according to Buddhist perspective. It consists of three main issues, 1) the views on the meaning of life, aggregation of life, and the value of life, 2) the right of life on the basic protection and non-violating of life, and 3) the mindful death based on the rebirth consciousness via the mental image of actions and course of existence.

As a result, according to the Buddhism, firstly, a person can independently perform the wholesomeness and unwholesomeness by themselves. It means that man has the right to live. Secondly, it is accepted by the Buddhist doctrines that all beings are born with certain rights which they should respect but must not violate each other. They have two certain rights viz., the right to live and the right to die. Finally, the mindful death is the passing away with awareness and realizing of the goodness that has done. He or she can realize the meritorious deeds in this life and in the next life. They will be born in the blissful states of existence. By this study, human has own life and right to live and die. We can determine our own lives for happiness or suffering as we wish and desire. As well as we can determine how we will die.

Keywords: Life; Right of life; Mindful death

บทนำ

คำสอนเกี่ยวกับชีวิตในพระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นแก่นแท้ของชีวิตว่าเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์ หมายถึง กฎธรรมดาสามัญของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้พ้น แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) อนิจจัง หมายถึง ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ทุกขัง หมายถึง ความทุกข์ (3) อนัตตา หมายถึง ความไม่ใช่อัตตาของเรา และให้เห็นร่างกายเป็นของไม่ถาวร คือ อสุภะ กายนี้เป็นสิ่งปฏิกูล ฟันหัก ผมหงอก หนังเหี่ยว หย่อนยาน มีอาการทรุดโทรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้ว ชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้ จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง จึงควรมีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่ควรยึดติดในสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย (Peuchthonglang, 2016) พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ รอยขีดในนัย่อมขาดหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยรอยขีดในน้ำ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีพรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์มีน้อยนิด ไม่นาน ไม่ยั่งยืน หมดยังรวดเร็ว บุคคลจึงไม่ควรประมาทในชีวิต พระพุทธศาสนาสอนว่า ความตายสามารถเอาชนะได้โดยการเผชิญหน้ากับความจริงนี้และมีความเข้าใจว่าร่างกายเป็นเพียงชั้น 5 ไม่ใช่ตัวตน และบุคคลสามารถคลายการยึดมั่น ถือนั่นได้โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคแปด การเสนอแนวคิดเรื่องตายก่อนตายที่กล่าวถึงการตายจากความยึดมั่นถือนั่นในตัวกู ของกู และวิธีการปฏิบัติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนว่า เป็นคำสอนของศาสนาที่จะนำมนุษย์ออกมาจากวัฏฏะและเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสิ้นกิเลส และทุกข์ทั้งปวงที่นี้และเดี๋ยวนี้ (Kanjapapisarn, 2012)

พระพุทธศาสนาจะมองชีวิตว่าอาศัยปัจจัยปรุงแต่งเป็นชีวิต มองชีวิตว่ามีคุณค่า มีศักยภาพ สามารถสร้างความเจริญให้กับตนเอง และสังคมได้ พุทธศาสนาถือว่าการได้กำเนิดอัตรภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ตรัสในเรื่องนี้ว่า “กิจโณ มนุสสปปปฏิลาโภ แปลว่า การได้อัตรภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก” (Thai Tipitaka/25/182/90) ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุผลสองประการคือ ด้วยกันคือ (1) เพราะการที่คนจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกายและจิตใจ จะต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้บำเพ็ญบุญบารมีเพียงพอเหมาะสมตั้งแต่ชาติปางก่อนจึงจะเกิดได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ดิรัจฉาน คือ ภูมิแห่งความดิ้นรน หรือเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ไปดีไปงาม (2) จุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่จิตดวงแรก คือ ปฐมวิญญาณเกิดขึ้นในครรภ์มารดา (Thai Tipitaka/2/181/265) เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็จะต้องพบกับอุปสรรค คือ ความเสี่ยงต่อความตาย ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ ย่อมจติ ตายหายไปสลายไปในกาลที่เป็นอัมพุทะบ้าง ในกาลเป็นเปสิบ้าง” (Thai Tipitaka/29/183)

เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุด ในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ทำได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่วิตชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วยเนื้อความนี้ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

(ในกรณีที่ทำลายชีวิตผู้อื่นโดยเจตนา) และจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีล 5” และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” อันเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้วางไว้ อันพระพุทธรเจ้าได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำความผิดให้ตกลงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าให้ทำลายหายไปสิ้นไป

สิทธิในชีวิตควรเป็นของใครในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นคำถามที่พุทธจริยศาสตร์ต้องมีคำตอบ คำว่า สิทธิในชีวิต ไม่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน พระพุทธรองค์ได้บัญญัติศีล 5 ประการ เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิพื้นฐานในชีวิตนั้น เมื่อพระพุทธรองค์ทรงอธิบายถึงสิทธิในชีวิต พระพุทธรองค์ได้ทรงตรัสกับพราหมณ์และคหบดีชาวเวฬุวาราคามทั้งหลายเหล่านั้นว่า...

เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร (Thai Tipitaka/19/1003/502)

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) และเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา นำเสนอประเด็นหลัก 3 ส่วน คือ 1) ทศนะเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความหมายของชีวิต ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต คุณค่าของชีวิต 2) สิทธิในชีวิต ได้แก่ การได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน การไม่ละเมิดชีวิตตนเอง 3) การตายดี ซึ่งเป็นอารมณ์ของปฏิสนธิจิต ได้แก่ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารนี้ ปรากฏผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ทศนะเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า พุทธธรรมหลายๆ อย่างของมนุษย์กระทำขึ้นเพื่อดำรงรักษาชีวิตหรือพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความตาย ซึ่งจะเห็นได้จากการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ และค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ และทางการแพทย์ เพื่อต่อสู้กับปัญหาและจัดการให้มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น

1.1 ความหมายของชีวิต

คำว่า “ชีวิต” มีรากศัพท์มาจากคำว่า ชีว + อิ + ต ซึ่งเป็นกริยาภิตก์ แปลว่า “เป็นอยู่แล้ว” หากมีคำถามว่า ชีวิต คือ อะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ชันธ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยชันธทั้ง 5 ชันธ สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ รูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุเรียกว่ารูปชันธ เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่าเจตสิก (เวทนาชันธ สัญญาชันธ สังขารชันธ) และมีจิต (วิญญาณชันธ) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิตมนุษย์ หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อแบ่งแยกส่วนประกอบทั้ง 5 ออกไป ก็ไม่มีตัวตนเหลืออยู่ หลักชันธ 5 แสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นการประชุมเข้าของส่วนประกอบต่างๆ ส่วนประกอบแต่ละอย่างนั้นเอง ก็ไม่ใช่ตัวตน สิ่งทั้งหลายล้วนอยู่ในรูปของกระแส ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ที่เนื่องอาศัยกันและกัน และเรียกความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยนี้ว่า “กฎธรรมชาติ” หรือบางท่านเรียกว่า “กฎสากล” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักธรรม 2 หมวด “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยสืบต่อกัน ไม่มีส่วนใดในกระแสที่คงอยู่ได้ มีแต่การเกิดขึ้นแล้วสลายตัวไปพร้อมกับปัจจัยให้มีการเกิดขึ้นแล้วสลายตัวต่อไปอีก ไม่มีส่วนไหนในตัวเราที่ไม่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ความจริงธรรมทั้ง 2 หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว เพื่อบ่งชี้ความจริงอย่างเดียวกันคือ ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันเป็นกระแสนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์ (P.A. Payutto, 2000)

1.2 ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต

ในทัศนะของพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรมกับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้ รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ชันธ 5 (Thai Tipitaka/17/48/66-67, 17/82/135, 14/180) ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ความหมายของส่วนทั้ง 5 ตามแนวพระพุทธศาสนามีกล่าวไว้ดังนี้

1) รูป คือ ส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2) เวทนา คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุ่น เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวมๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์

3) สัญญา คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่างๆ ได้ เป็นอาการที่รับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้นๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่างๆ ได้

4) สังขาร คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้จึงหมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลางๆ (ไม่ดี ไม่ชั่ว) ก็ได้ ทั้งนี้ โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่ายๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลางๆ ก็ได้

5) วิญญาณ การรับรู้อารมณ์ โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทาง การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

จากที่กล่าวมานั้น เราจะพบคำถามว่า ชีวิต คืออะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ชันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยชันธ์ทั้ง 5 ชันธ์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือรูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุ เรียกว่า รูปชันธ์ เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่าเจตสิก (เวทนาชันธ์ สัญญาชันธ์ และสังขารชันธ์) และมีจิต (วิญญาณชันธ์) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต มนุษย์ หรือสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา นั้นเอง

1.3 คุณค่าของชีวิต

แม้พุทธศาสนาจะมองชีวิตว่า อาศัยปัจจัยปรุงแต่ง แต่ก็ได้ให้ความสำคัญกับชีวิตและมองชีวิตว่ามีคุณค่า มีศักยภาพ ที่สามารถสร้างความเจริญให้กับตนเอง และสังคมได้ การพิจารณาถึงคุณค่าของชีวิตมนุษย์นั้น พิจารณาได้ 3 ฐานะ ดังนี้

1) คุณค่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ พุทธศาสนาถือว่าการได้กำเนิดอัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ตรัสในเรื่องนี้ว่า “กิจใด มนุสสปปุริสาโลก แปลว่า การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก” (Thai Tipitaka/25/182/90) ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุผลสองประการ คือ 1) เพราะการที่คนจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกายและจิตใจ จะต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้บำเพ็ญบุญบารมีเพียงพอ เหมาะสมตั้งแต่ชาติปางก่อน จึงจะเกิดได้ เพราะมนุษย์เป็นสุคติภูมิ คือ ภูมิแห่งความดีงาม หรือเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ไปดี ไปงาม 2) จุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่จิตดวงแรก คือ

ปฐมวิญญานเกิดขึ้นในครรภ์มารดา (Thai Tipitaka/2/181/265) เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็จะต้องพบกับอุปสรรค คือ ความเสี่ยงต่อความตาย ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ ย่อมจุติ ตายหายไป สลายไปในกาลที่เป็นอัมพุทะบ้าง ในกาลเป็นเปสิบ้าง” (Thai Tipitaka/29/183) เหตุผลดังกล่าว เป็นเครื่องเตือนใจได้ว่าชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุด และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ ไม่ได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วย เนื้อความนี้ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ และจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีลห้า” และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” ได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำความผิดชั่วให้ตกลงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่า

2) คุณค่าที่เกิดจากการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง พุทธศาสนานับจัดอยู่ในกลุ่มปรัชญาแนวมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ ยกมนุษย์ไว้ในฐานะสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวง เพราะมนุษย์มีศักยภาพที่จะฝึกฝนพัฒนาได้ และเมื่อพัฒนาแล้วก็จะเป็สัตว์ที่ประเสริฐสุด (P.A. Payutto. (2010) โดยอาศัยปัจจัยคือการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ ให้ทำหน้าที่เป็นปกติและสอดคล้องกัน ดังพุทธพจน์ว่า “การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่ายชอบไฝแต่อาภรณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้ (Thai Tipitaka/25/35/22) คือการทำให้จิตเกิดสุขภาพที่ดี เช่น แหม่ชื่นเบิกบานอยู่เสมอให้จิตใจมีคุณภาพ คือมีคุณธรรมต่างๆ เช่น ให้รู้จักบุญคุณของคนอื่น และพร้อมที่จะตอบแทนคุณและให้จิตมีสมรรถภาพ คือมีความสามารถที่จะเอาไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือจิตมีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจังกับการทำงานและการพัฒนาจิตใจนั้นไม่มีสิ้นสุด จนกว่าจะถึง “นิพพาน” ซึ่งเป็นจุดที่ “จิต” ได้รับการพัฒนาจนถึงที่สุดแล้วคือพ้นจากอำนาจของกิเลสอันเป็นโลกียวิสัยแล้ว ดังนั้น รากฐานทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับกรู้จักฝึกฝนพัฒนา และเมื่อพัฒนาแล้ว ก็ถือว่า ได้เตรียมชีวิตให้พร้อมที่จะพัฒนาด้านอื่น ๆ จนสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ และสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมได้

3) คุณค่าที่เกิดจากการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีพระพุทธพจน์ว่า “การเป็นอยู่ด้วยปัญญาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ” (Thai Tipitaka/25/311/278) การเป็นอยู่ด้วยปัญญาก็คือ การเข้าใจชีวิต และมองชีวิตตามความเป็นจริง และในอีกแง่มุมหนึ่งก็คือ การมองชีวิตของมนุษย์ในฐานะที่ต้องติดต่อเชื่อมโยงกับโลก ซึ่งมี 2 ภาค เรียกว่าอายตนะหรือทวาร ได้แก่ ภาคแรก คือภาครับรู้และเสพส่วยโลก อาศัยทวาร 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และเสพส่วยโลกที่ปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ ภาคที่สอง คือภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัยทวาร 3 คือ กาย วาจา ใจสำหรับการกระทำต่อโลก โดยแสดงออกเป็นการกระทำ การพูด และการคิด (P.A. Payutto, 2000) ทวารหรืออายตนะจึงมีบทบาทสำคัญในชีวิต ซึ่งนักคิดบางท่านได้วางข้อเสนอพื้นฐานไว้ว่า “โลกและชีวิตคือจิตรู้อารมณ์” หรือ “โลกมีความหมายตามจิตรับรู้” ซึ่งทำให้เราสามารถพิจารณาตรวจสอบและพิสูจน์กับประสบการณ์จริงในชีวิตที่เราต้องรับรู้สิ่งต่างๆ โดยอาศัยอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

และใจของเราเพื่อให้เห็นความจริงในชีวิตโดยอาศัยการฝึกสติให้ระลึกอย่างทันทั่วถึงต่อสิ่งที่กำลังปรากฏอยู่หรือฟังผ่านพ้นไปซึ่งเป็นการฝึกฝนปัญญาด้วย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์รู้จัก และเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตนเองและของผู้อื่น เพื่อที่จะได้ไม่ต้องทุกข์โศก เสียใจ เมื่อต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ของชีวิตอันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างสรรค์คุณค่าให้เกิดความสมบูรณ์แก่ชีวิตตนเองและสังคม

2. สิทธิของชีวิต

2.1 สิทธิและเสรีภาพในชีวิต

มนุษย์มีสิทธิโดยตัวเองที่จะสืบทอดความมีชีวิตนั้น การทำให้กายมนุษย์ไม่มีการสืบทอด รวมไปถึงการทำให้เสียภาวะปกติ เช่นทำให้ร่างกายได้รับความลำบาก ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง ถือเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต พระพุทธศาสนาเถรวาทมีพระคัมภีร์ที่สนับสนุนการไม่ละเมิดสิทธิในชีวิต ซึ่งวางหลักไว้ในกุศลธรรมบถ 10 ประการคือ 1) เว้นจากการฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์อื่น ผู้อื่น 2) เว้นจากการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) เว้นจากการประพฤติดิตประเวณี 4) เว้นจากการพูดเท็จ 5) เว้นจากการพูดยุยงให้แตกสามัคคี 6) เว้นจากการพูดคำหยาบ 7) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหลไร้สาระ 8) คิดไม่โลภ อยากได้ของผู้อื่น 9) ไม่คิดพยาบาท ปองร้ายผู้อื่น 10) มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (Thai Tipitaka/24/108/332) พระคัมภีร์ที่แสดงไว้ทั้ง 10 ประการนี้ แสดงให้เห็นว่า ปัจเจกชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความมั่นใจในสวัสดิภาพในสิทธิและทรัพย์สินของตนว่าจะไม่ถูกเบียดเบียน ถือว่าหลักการนี้ส่งเสริมสิทธิให้เกิดสันติสุขทั้งผู้นำไปปฏิบัติและผู้ที่ได้รับการปฏิบัติตอบ แต่ก็มีประเด็นที่น่าสนใจในพระคัมภีร์ที่ว่า ทุกคนมีสิทธิในชีวิตติดตามมาตั้งแต่เกิด ส่วนพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานั้นจะมีหลักการให้เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ในเกณฑ์ที่สูงมาก จะเห็นได้จากพระคัมภีร์ที่ไม่ให้มีการแบ่งชั้นวรรณะ เช่น ในกัณณกัตถลสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงว่า “วรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้ามีคุณธรรมแล้วชื่อว่าเสมอกัน โดยทรงเปรียบเทียบว่าถ้าจะนำไม้สาละ ไม้มะม่วง ไม้มะเดื่อที่แห้งมาเผาไฟ ผลคือเปลวไฟ สีของไฟและแสงของไฟที่เกิดขึ้น ก็จะไม่ต่างอะไรกัน” (Thai Tipitaka/13/380/465) และพระองค์ไม่สนับสนุนการมีมนุษย์ไว้เป็นทาสดังที่ปรากฏในหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าไม่ให้มีการซื้อขายทาส เช่น ห้ามไม่ให้ภิกษุมีทาสหญิงชายรับใช้ ภิกษุใดฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ (Thai Tipitaka/4/97/151) ทาสที่เข้ามาบวชแล้วได้รับสิทธิทั้งปวงเท่าเทียมกับภิกษุอื่น และพระเจ้าแผ่นดินในครั้งนั้นถือว่าทาสที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วให้ถือว่าเจ้าของไม่มีสิทธิที่จะจับกุมหรือเรียกตัวคืน แต่เพื่อตัดปัญหายุ่งยากพระบรมศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้ผู้ที่เข้ามาบวชไม่ให้หนีเขามา ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน ก่อนจะบวชจึงมีคำถามว่าท่านเป็นไทหรือเปล่า (Thai Tipitaka/4/97/151) ส่วนการค้าขายพระพุทธเจ้าให้เว้นจากการซื้อขายมนุษย์เพื่อทำการค้า การซื้อขายมนุษย์ถือว่าเป็นอาชีพอันทุจริต และควรมีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายไม่ให้มีการบูชาญด้วยการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพในชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

1) ชีวิตกับการได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน แม้ว่าทุกคนมีสิทธิในชีวิตของตนเองแต่ทุกคนที่กำเนิดมาต้องอยู่ในการคุ้มครองของพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดู ก่อนที่จะมีความพร้อมด้วยตนเอง ผู้คุ้มครองมีความชอบธรรมที่จะแนะนำวิถีทางที่ถูกต้อง และห้ามจากการกระทำความชั่วได้ ผู้คุ้มครองเองย่อมเป็นผู้มีสิทธิ เพราะสิ่งนั้นอยู่ในการคุ้มครองของตน (Thai Tipitaka/1/304/346-347) การเลือกใช้คำว่า คุ้มครอง ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้ได้รับการคุ้มครอง ก็มีสิทธิที่สมบูรณ์ในตัวเองแต่ในช่วงหนึ่ง ต้องอาศัยผู้อื่นคุ้มครองดูแล ซึ่งมุ่งหมายถึงการสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อยู่ในการคุ้มครอง การละเมิดผู้ได้รับการคุ้มครองเท่ากับละเมิดสิทธิของผู้ให้การคุ้มครองด้วย ท่านจึงกล่าวว่า เด็กที่อยู่ในการคุ้มครองของบิดามารดาก็กลัวละเมิดไม่ได้ เพราะมีผู้คุ้มครองนี้ย่อมแฝงไปด้วยคุณธรรมของผู้คุ้มครอง เช่นความเป็นพ่อแม่ ความเป็นสามีภรรยา สังคม หรือรัฐเองจำเป็นต้องให้ความสนใจเพื่อให้การคุ้มครองไม่เป็นการสร้างความเลวร้ายแก่ผู้อยู่ภายใต้การคุ้มครอง

2) การไม่ละเมิดในชีวิตตนเอง การที่พุทธศาสนาเถรวาทถือว่ามนุษย์เบียดเบียนตนเองไม่ได้ขัดแย้งกับสิทธิในชีวิตตนเองหรือไม่ นั่น คำตอบสำหรับปัญหานี้คือ โดยที่จริงพุทธศาสนาเถรวาท ยอมรับว่ามนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนเอง และเพราะการยอมรับในสิทธิการเป็นเจ้าของชีวิตนั้นเองที่ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทยอมรับไม่ได้ว่ามนุษย์เบียดเบียนตนเองได้ การที่มนุษย์จะได้รับการเบียดเบียนตนเองควรจะให้ผู้อื่นมาเบียดเบียนตนได้อย่างไรถ้าหากกรณีที่มนุษย์ถูกยินยอมให้เบียดเบียนตนเองได้กฎที่ว่าด้วยการห้ามเบียดเบียนผู้อื่นก็เป็นกฎที่ไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะว่าถ้ากฎห้ามทำร้ายผู้อื่นถูกใช้อย่างได้ผลและไม่มีการทำร้ายผู้อื่นเลย ความเลวร้ายยังคงมีจากการทำร้ายตนเอง ในลักษณะนี้ ไม่มีอะไรแตกต่างจากการที่อนุญาตให้มนุษย์ทำร้ายผู้อื่นได้อย่างอิสระ อย่างไรก็ตาม ในความคิดของพุทธศาสนาเถรวาทมีเหตุผลสำคัญตรึงที่โดยภาวะแห่งมนุษย์นั้นเป็นผู้รักตน ดังนั้นการกระทำที่เป็นการเบียดเบียนตนเองโดยการเล็งผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่มนุษย์ไม่ได้อย่างแท้จริง จากการเบียดเบียนตนเองนั้น ย่อมเนื่องเข้าเป็นความหลงผิดของมนุษย์ ดังนั้นเหตุผลที่สมควรในการรักษาสีขีตในชีวิตของผู้นั้น คือการห้ามจากความหลงผิดนั้น แม้ว่าการมีสิทธิในชีวิตทำให้ปัจเจกชนสามารถใช้ชีวิตตามความพึงพอใจของตนได้อย่างเสรี แต่มนุษย์ก็ต้องไม่ได้รับความยินยอมให้ทำลายชีวิตด้วยความหลงผิด

3) ความสำคัญของอิสรภาพและเสรีภาพที่มีต่อชีวิต หลักการอีกประการหนึ่งที่นับเนื่องเข้ากับชีวิต คือ ความเป็นตัวของตัวเองซึ่งเป็นสารัตถะแห่งชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีค่าในตัวเอง ชีวิตที่ไร้ความเป็นตัวของตัวเองย่อมเท่ากับชีวิตที่ว่างเปล่าและเป็นหมัน แก่นสำคัญของการเป็นตัวของตัวเองคือการที่ปัจเจกชนได้คิดตัดสินใจ พุดและกระทำด้วยความเชื่อมั่นในตนเองบนพื้นฐานของคำแนะนำของสังคม สังคมอาจเป็นผู้ชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ ปัจเจกชนเองเป็นผู้ตัดสินใจครั้งสุดท้ายอย่างอิสระความเป็นตัวของตัวเองยังต้องการความมีอิสระ หรือที่เรียกว่า สิทธิเสรีภาพด้วย

4) การมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตจำเป็นต้องมีขอบเขต ความปรารถนาที่จะปราศจากสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือขัดขวางในสิ่งที่มนุษย์พึงพอใจที่จะกระทำ จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียกร้อง แม้ว่าการปราศจากสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือขัดขวางเป็นความพึงพอใจอย่างหนึ่งของมนุษย์แต่ก็ไม่ใช่ว่ากำหนดว่า มนุษย์ต้องได้รับตามความพึง

พอใจนั้น มนุษย์มีความพึงพอใจของตนที่เป็นอิสระ แต่การที่จะกระทำตนตามนั้นได้หรือไม่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความพึงพอใจของตน ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพ เพราะจะกำหนดไม่ได้ว่าจะไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้งกีดขวางด้วย เนื่องจากสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา คือการให้มีสิทธิเสรีภาพ ในสิ่งที่ตนมีความชอบธรรมที่จะกระทำได้ ปัจเจกชนเป็นผู้สร้างหลักมโนธรรมสังคมเพื่อสร้างสิทธิเสรีภาพให้กับตนเองในขอบเขตของหลักมโนธรรมสังคม มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ การขัดขวางอาจเกิดขึ้น แต่เท่ากับเป็นการทำลายสิทธิเสรีภาพ

2.2 สิทธิในชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา

คำว่า สิทธิของชีวิต ไม่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน พระพุทธองค์ได้บัญญัติศีลห้าประการเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิพื้นฐานในชีวิตนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงสิทธิในชีวิต พระพุทธได้ทรงตรัสกับพราหมณ์และคหบดีชาวเวฬุทวารคามทั้งหลายเหล่านั้นว่า...

“เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยาก ตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร” (Thai Tipitaka/19/1003/502)

จะเห็นได้ว่า เมื่อตรัสถึงศีลห้าข้อการพรากชีวิตสัตว์ พระพุทธองค์ทรงพยายามให้แต่ละบุคคลเคารพสิทธิในชีวิตผู้อื่นด้วย เหมือนกับชีวิตของตนเอง เพราะมนุษย์มีธรรมชาติในการต้องการชีวิตที่มีแต่ความสุข และหลีกเลี่ยงความทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น ทุกชีวิตเห็นคุณค่าในชีวิตว่าสามารถนำพาตนเองไปสู่บรมสุข จึงมีความรักและหวงแหนสิ่งที่มีค่านี้

อาจจะมีคนโต้แย้งว่าคำตรัสของพระพุทธองค์ หมายถึง มนุษย์ที่กำลังเกิดออกมาเป็นตัวตนแล้ว แต่จากหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตมนุษย์หมายถึง ชันธห้า คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่ความครบถ้วนของชันธ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ทุกชีวิตมีสิทธิในการมีชีวิตเสมอภาคกัน ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของกลลະ หรือมนุษย์ที่กำลังเกิดออกมาเป็นตัวตน ทุกชีวิตล้วนรักและหวงแหนในชีวิตของตนเอง ความรักต่อชีวิตนี้จะต้องไม่นำไปสับสนกับหลักอนัตตาที่ว่าด้วยความไม่มีตัวไม่มีตนของมนุษย์ จึงไม่สมควรยึดติดต่ออดีตนั้น หลักอนัตตาเป็นปรมัตถธรรม แต่หลักการของสิทธิในชีวิตมนุษย์เป็นเรื่องของโลกียธรรม ดังนั้น การอธิบายทศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับชีวิตจึงเป็นการอธิบายในระดับโลกียธรรมเท่านั้น

ในทศนะของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตและการทำลายชีวิต มนุษย์เป็นตัวของตัวเอง จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับบัญชาตัวเองให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ตามที่ต้องการนั้นแสดงว่าเป็น

เจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิตมนุษย์ย่อมมีสิทธิ์ในชีวิตนั้น (Promta, 2005) สิทธิดังกล่าวนี้อาจจำแนกได้เป็นสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่และสิทธิที่จะตาย ตัวอย่างปรากฏในพระวินัยแม้จะมีการเอาผิดภิกษุที่พยายามทำลายชีวิตตนเองแต่ไม่สำเร็จ แต่ความผิดนั้นก็เพียงอาบัติทุกกฎที่ถือว่า เป็นอาบัติที่เบาที่สุด และที่ทรงเอาผิดก็ไม่ใช่เพราะสาเหตุการทำลายชีวิตแต่เพราะสาเหตุอื่น คือ การทำลายชีวิตนั้นเป็นวิธีที่อาจทำให้คนอื่นได้รับอันตรายเท่านั้น (Thai Tipitaka/1/213/201) การทำลายชีวิตตนเองจึงไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต คือ ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ในส่วนของภิกษุทำลายชีวิตก็ไม่ผิดปาราชิกตามสิกขาบทที่สาม ในวรรณกรรมพุทธศาสนาเราจะพบการทำลายชีวิตเสมอ (Thai Tipitaka/1/176-179/146-149) และเป็นที่น่าสนใจว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงพบว่า มีภิกษุฆ่าตัวตายจะทรงดำริว่าการกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณะเพศ (Thai Tipitaka/1/179/149) แต่ไม่ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุนั้นเพราะพระภิกษุบางรูปได้ใช้สิทธิปฏิเสธการรักษาแล้วได้บรรลุธรรม เช่น พระฉันทะ พระวักลี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าการใช้สิทธิปฏิเสธการรักษาโดยการแสดงเจตนาขอตายในวาระสุดท้ายของชีวิตนั้นมีความผิดเพราะชีวิตนี้ต้องเป็นของคนๆ นั้น เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต และสามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความสุขได้ตามที่ตนเองปรารถนา อีกทั้งการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงแล้วยังสามารถทำให้บุคคลที่ปฏิเสธการรักษาอย่างพระวักลี พระฉันทะได้ยกระดับจิตของตนเองเป็นอริยชนโดยการใช้อริยมรรคพิจารณาจนเกิดแสงสว่างในความจริงของธรรมชาติ

ในทางหนึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าการเกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยากอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเปรียบเทียบกับเต่าที่นานทีปีหนจะโผล่ขึ้นมาที่ผิวสมุทรสักครั้งหนึ่ง การที่เต่าตัวดังกล่าวจะโผล่ขึ้นมาตรงกลางห้วงที่ลอยคว้างอยู่กลางสมุทรเป็นเรื่องยากแค่ไหน การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยิ่งยากกว่านั้นอีก ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาชีวิตของตนอย่างเต็มที่เพื่อที่จะมีโอกาสทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด หากแต่ในอีกทางหนึ่งพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาแบบมนุษยนิยม แนวคิดของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์จึงแตกต่างไปจากศาสนาแบบเทวนิยม พุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์เป็นตัวของตัวเอง จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง มนุษย์สามารถบังคับบัญชาตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ดังนั้นมนุษย์ย่อมมีสิทธิ์ในชีวิตของตนเองนั้น สิทธิดังกล่าวแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิปฏิเสธการรักษาในการแสดงเจตนาประสงค์ไม่ขอรับบริการด้านสาธารณสุขอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตนเองปรารถนา

ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ แม้พระพุทธศาสนาจะมองว่าการฆ่าตัวตายไม่ใช่ความดี และไม่ใช่ว่าการแก้ปัญหาชีวิต แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ประณามคนที่ฆ่าตัวตาย ในวินัยของสงฆ์แม้จะมีการเอาผิดพระภิกษุบางรูปที่พยายามฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จ แต่ความผิดนั้นก็เพียงอาบัติทุกกฎที่ถือว่า เป็นอาบัติที่เบาที่สุดในหลักสิกขาบท และที่ต้องเอาผิดนั้นมิใช่เพราะสาเหตุจากการพยายามฆ่าตัวตาย แต่เพราะการฆ่าตัวตายนั่นเป็นวิธีที่อาจทำให้คนอื่นได้รับอันตรายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การฆ่าตัวตายในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ถือว่ามี ความผิดในศีลข้อที่หนึ่ง ในส่วนของพระภิกษุการฆ่าตัวตายก็ไม่ผิดปาราชิกสิกขาบทที่สาม ดังเช่นในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏการฆ่าตัวตายเสมอ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพบว่าภิกษุฆ่าตัวตาย ก็

จะทรงดำเนินแต่เพียงว่าการกระทำดังกล่าวไม่เหมาะสมกับสมณเพศเท่านั้น จึงสรุปได้ว่า คนที่ฆ่าตัวตายในทัศนะของพระพุทธศาสนาคือคนที่ได้ใช้สิทธิประการหนึ่งของตน ตรงกับกฎหมายในสมัยปัจจุบันนี้อันได้แก่กฎหมายการใช้สิทธิปฏิเสธการรักษา หากว่าการฆ่าตัวตายนั่นไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เราก็ไม่มีเหตุผลที่จะต้องประณามการฆ่าตัวตายนั่น

สรุปได้ว่า พุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะจบชีวิตลงอย่างไรก็ได้ ความสามารถในการมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อที่จะทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ถ้ามนุษย์เจ็บป่วย และไม่มีทางที่จะรักษาได้แล้ว ผู้ป่วยก็มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการรักษาจากแพทย์ แล้วหันมาเตรียมตัวตายอย่างสงบ ซึ่งจะดีกว่าการให้แพทย์ยื้อชีวิตต่อไป โดยที่ผู้ป่วยไม่มีโอกาสกลับมาเป็นปกติและไม่อาจจะทำประโยชน์ใดๆ ต่อตนเองและผู้อื่นอีกต่อไปได้ ในทางกลับกัน ถ้าอาการป่วยดังกล่าว ยังพอมีทางรักษาให้หาย แต่กระบวนการรักษาอาจสร้างความทุกข์ทรมานให้กับผู้ป่วยบ้าง ผู้ป่วยก็ควรยอมรับวิธีการรักษาเหล่านั้น เพื่อที่ว่าตนเองจะได้กลับมาเป็นปกติ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ ดังนั้น มนุษย์มีสิทธิ และสิทธิในชีวิตที่จะกำหนดชีวิตตนเองได้ว่า ควรตายอย่างไรได้

3. การตายดี

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความตายด้วย ความตายเกิดกับมนุษย์ทุกขณะ ทุกเวลา ทุกช่วงวัยของชีวิต ดังนั้นการตายดี หรือการเตรียมตัวก่อนตายเพื่อการตายดีจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก ในพระพุทธศาสนาได้อธิบายลักษณะอาการของสภาวะก่อนตายไว้ว่า ขณะความตายกำลังเกิดขึ้น ระยะนี้ขณะจิตกำลังดับลง วิถีจิตที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้ตายนี้ เรียกว่า “มรณาสันนิวาส” คือ วิถีจิตใกล้ตาย หรือกระแสของจิตใกล้ตาย วิถีจิตใกล้ตายนี้ เมื่อว่าโดยจำนวนย่อมมีมากมายหลายร้อยวิถี มิใช่เป็นวิถีจิตที่เกิดขึ้นเป็นวิถีสุดท้ายในภพหนึ่งๆ เท่านั้น และจิตที่เสพอารมณ์คือขวนจิตที่เกิดขึ้นในวิถีจิตใกล้ตายนี้ย่อมจะมีกำลังลดน้อยลง วิถีจิตใกล้ตายจึงมีจิตที่เสพอารมณ์เพียงเล็กน้อยสำหรับอาการทั่วไป เฉพาะคนที่ตาย ทุกคนจะมีมรณาสันนิวาส คือ วิถีจิตใกล้ตาย จิตใจขณะนั้นจะทำหน้าที่ระลึกรู้อารมณ์ รับอารมณ์ครั้งสุดท้าย จะเป็นบุญหรือบาปของผู้ที่ใกล้ตายอารมณ์ที่ปรากฏนี้เป็นเหมือนผู้นำทางที่จะไปเกิดในภพใด อารมณ์ที่ปรากฏครั้งสุดท้ายนี้มาจากกรรมที่มีอำนาจมากที่สุดที่ผู้นั้นได้กระทำไว้นั้นเอง ในขณะที่จะตายนั่น จิตของคนเรา จะบังคับให้นึกคิดเรื่องใดๆ ตามที่เราต้องการไม่ได้ เพราะจิตขณะนั้นดวงคนนอนหลับ จิตนึกคิดเรื่องต่างๆ ตามกำลังอำนาจของกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว และจิตได้สะสมสิ่งนั้นๆ ไว้ ปรากฏเป็นธรรมารมณ์กรรมอย่างเดียว เพราะทวารอื่นนอกจากมโนทวารปิดหมด ธรรมารมณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นประจุมโนภาพในความฝันแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายและมีลักษณะแตกต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งอารมณ์ทางจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายขณะความตายเกิดขึ้นที่เรียกว่า “อารมณ์ของปฏิสันธิจิต” มี 3 ประการ ดังนี้ (Thai Tipitaka/77/493), พระอนรุทธาจารย์ (Anuruddhācariya, 2004)

1) **กรรม หรือ กรรมอารมณ์** เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลที่ได้กระทำแล้วจะปรากฏแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายในขณะที่ความตายกำลังเกิดขึ้น ได้แก่ การนึกถึงกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ส่วนมากมักเป็นกรรมหนัก คือ ทุจริตกรรม ซึ่งจะกลายเป็นชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด) ต่อไป

2) **กรรมนิमित หรือ กรรมนิมิตอาภรณ์** กรรมที่กระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยวัตถุใดวัตถุในการกระทำกรรมนั้นๆ มาปรากฏเป็นอาภรณ์ก่อนจิตจะดับลง กรรมนิมิตนี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ตายไม่สามารถระลึกถึงกรรมเก่าได้ แต่จะนึกถึงภาพต่างๆ ที่เนื่องด้วยกรรมที่ทำได้ เช่น อุปกรณในการทำกุศล อุปกรณในการกระทำปาณาติบาต บางทีเห็นสัตว์ที่เคยฆ่า เห็นพระที่เคยถวาย จตุปัจจัย เป็นต้น โดยมีกรรมนิमितไว้ 2 อย่าง ได้แก่ (1) อุปัลลัทธิกรรมนิमित ได้แก่ อาภรณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ (สภาพของรูป สภาพของนาม) และบัญญัติ ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมา โดยความเป็นประธานในเวลากระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม (2) อุปกรณกรรมนิमित ได้แก่ อาภรณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ (สภาพของรูป สภาพของนาม) และบัญญัติ ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมา แต่อาภรณ์ 6 นั้น มิใช่ปรากฏโดยความเป็นประธาน เพียงแต่เป็นเครื่องอุดหนุน ในขณะที่กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม อาภรณ์ 6 ดังกล่าวมานี้หมายถึงเหตุเฉพาะที่เกี่ยวกับการกระทำของแต่ละบุคคลๆ เท่านั้น ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมาแล้วในขณะที่กระทำกุศลกรรม อกุศลกรรม

3) **คตินิมิต หรือ คตินิมิตอาร์มณ** ภาพคติหรือภาพภูมิที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้า หรือเห็นสิ่งแวดล้อม สถานที่ที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้าเข้ามาปรากฏให้เห็นในขณะที่กำลังจะตายหรือขณะจิตดับลง หากจะไปเกิดในนรกจะปรากฏให้เห็นเป็นเช่นกับหม้อทองแดงขนาดใหญ่ หากจะไปเกิดเป็นมนุษย์ จะปรากฏให้เห็นเป็นภาพท้องของมารดา ผักกัมพล และยานพาหนะ หากจะไปเกิดในเทวโลก จะปรากฏให้เห็นเป็นเช่นกับต้นกัลปพฤกษ์ วิมาน เป็นต้น (Anuruddhācariya, 2004)

กรณีตัวอย่างกรรมและกรรมนิมิตที่ปรากฏ ได้แก่ คนฆ่าโค แล้วตากเนื้อแห้งขายเนื้อเลี้ยงชีวิตอยู่หลายปี ด้วยเหตุนั้น เขาเมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในนรก และเวลาใกล้จะตายจากนรกนั้น ภาพขึ้นเฝ้ามานปรากฏให้เห็น ฉะนั้น แล้วไปเกิดเป็นเปรตขึ้นเนื้อ (Thai Tipitaka/26/707-708) หรือชายคนหนึ่งชื่อ โคปสวลิ ให้สร้างเจดีย์ไว้ในตาลปฏิกุวิหาร เมื่อเขาเจ็บหนักนอนบนเตียงกำลังจะตาย ภาพเจดีย์ปรากฏให้เห็นจิตจับภาพเจดีย์เป็นอารมณ์พิจารณาอยู่ตลอดเวลาจนขาดสิ้นลมหายใจ แล้วไปเกิดในเทวโลก (Thai Tipitaka/77/493) ส่วนกรณีตัวอย่างคตินิมิต ได้แก่ เมื่อคราวพระฉันทนเถระไม่สบาย แล้วก็ใช้มิดเชือดคอของตนในขณะที่นั่นเอง ภัยคือความตายมาเยือน คตินิมิตมาปรากฏให้เห็น พระฉันทนจึงรู้ว่าตนเองเป็นปุณฺณ สลดใจ เริ่มตั้งวิปัสสนา กำหนดสังขารบรรลอรหัตผลเป็นสมมสีสีณาสพแล้วปรินิพพาน (Thai Tipitaka/28/113-116)

สำหรับคนที่ตายอย่างกะทันหัน โดยที่ไม่ได้มีภริยาสนั่นกาล ไม่ได้รู้ตัวมาก่อน จึงไม่มีเวลาเตรียมตัว
เตรียมใจไว้ก่อน เช่น ถูกฆ่าตาย ถูกรถชนตาย จะมีภริยาสนั่นวิถิ คือ วิถีจิตเมื่อใกล้จะตายที่รับอารมณ์ครั้งสุดท้ายอย่างใดอย่างหนึ่งมาปรากฏ ดังตัวอย่างในอรรถกถาพุทธกปิฏกปิฎกมันวัตถุ กล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาค

เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูนำพระบรมสารีริกธาตุที่พระองค์ได้รับส่วนแบ่ง มาสร้างพระสถูป และทำการฉลอง อุบาสิกาชาวราชคฤห์คนหนึ่ง ปฏิบัติกิจของร่างกายแต่เช้าตรู่คิดว่า “จักบูชาพระศาสดาถือ ดอกบวบขม 4 ดอกตามที่ได้นำ” มีศรัทธาเกิดฉันทะอุทสาหะขึ้นในใจอย่างฉับพลัน มีได้คำนึงถึงอันตรายใน หนทาง เดินมุ่งหน้าไปสู่ยังพระสถูปขณะนั้น โคมแม่ลูกอ่อนวิ่งสวนทางมาอย่างรวดเร็ว ขวิดอุบาสิกานั้นให้สิ้นชีวิต นางตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (Thai Tipitaka/48/384-389) หรืออีกเรื่องหนึ่ง คือ มั่นชุกเทวบุตร วิมานเป็นเรื่องราวของกบฏอนิมิตในเสียงของพระพุทธเจ้า จึงถูกคนเลี้ยงโคปักไม้ลงตรงกลางหัวตาย ไปเกิด บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วิมานทอง 12 โยชน์ (Thai Tipitaka/48/419-423) เรื่องมีอยู่ว่า พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคคครา นครจัมปา เวลาเย็น เมื่อบริษัททั้ง 4 ประชุมกัน เสด็จออกจากพระ คันธกุฎี เสด็จเข้ามณฑปศาลา ณ ริมฝั่งสระโบกขรณีทรงเริ่มแสดงธรรมด้วยพระพุทธลีลา ขณะนั้นกบฏตัวหนึ่ง ขึ้นมาจากสระโบกขรณี ได้อินเสียงแสดงธรรม จึงถือนิมิตในพระสุรเสียงแสดงธรรมของพระพุทธองค์ ขณะ นั้นคนเลี้ยงลูกโคคนหนึ่งเดินมายังที่นั่น เห็นพระศาสดากำลังทรงแสดงธรรม และบริษัทกำลังฟังธรรมอย่าง สงบเงียบ สงบใจไปในเรื่องนั้น ยืนถือไม้ (สำหรับต้อนโค) ไม่ทันสังเกตเห็นกบฏจึงได้ยื่นปักไม้บนหัวกบฏจนถึงแก่ ความตาย กบฏนั้นตายไปพร้อมกับจิตเลื่อมใสในพระสุรเสียงแสดงธรรม ไปบังเกิดในวิมานทอง 12 โยชน์ใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น

พระพุทธศาสนาเห็นว่า การตายไม่ว่าจะเป็นการตายตามธรรมชาติหรือการฆ่าตัวตายก็ตาม สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือสภาวะจิตขณะที่กำลังจะตาย ในทางพุทธศาสนา การตายที่ดีคือการมีสติ ไม่หลงขณะตาย ดังคำในภาษาบาลีว่า “อสังมมุโห กาลัง กโรติ” มีจิตใจไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจผ่องใส นึก แต่สิ่งดีๆ ชาวพุทธจึงมีประเพณีให้ผู้ใกล้ตายได้อินได้ฟังแต่สิ่งดีงาม เช่น บทสวดมนต์ เป็นต้น และที่สำคัญ มาก ก็คือ พุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะบรรลุธรรมได้แม้ว่าในวาระสุดท้ายขณะที่จะดับจิต หรือที่ เรียกว่า ชีวิตตมสุตติ อันหมายถึงการดับจิตไปพร้อมกับการบรรลุธรรม มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิต มีสิทธิที่จะ กำหนดชะตาชีวิตของตนเองตราบเท่าที่ไม่กระทบผู้อื่น เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัว ตนของเราเป็นอันว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้อง ทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่วิตชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์ รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วยเนื้อความนี้ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิด ร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ (ในกรณีที่ทำลายชีวิตผู้อื่นโดยเจตนา) และจากหลักคำสอนที่เป็น จริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีล 5” และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” อัน เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้วางไว้ อันพระพระพุทธเจ้าได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การ ห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเอง และเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าให้ทำลายหายไปสิ้นไป

บทสรุป

คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตยืนยันทันทีชัดเจนว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการแสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิต มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น สิทธิดังกล่าวจำแนกได้เป็นสองส่วนหลักๆ คือ (1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (2) สิทธิที่จะตาย ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยแม้จะมีการเอาผิดภิกษุที่พยายามทำลายชีวิตตนเองแต่ได้ แต่ความผิดนั้นก็เพียงอาบัติเบาที่สุดคืออาบัติทุกกฏเท่านั้น และที่ทรงเอาผิดเพราะสาเหตุอื่น การทำลายชีวิตตนเองจึงไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต ภิกษุทำลายชีวิตจึงไม่ผิดอาบัติปาราชิกตามพระธรรมวินัยในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาพบการทำลายชีวิตเสมอ และเป็นที่น่าสังเกตว่า พระพุทธองค์ทรงพบว่าภิกษุฆ่าตัวตายจะทรงดำนิว่าการกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณะเพศ แต่ไม่ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุนั้น สรุปได้ว่า ทศณะของพระพุทธศาสนาเสนอทัศนะเกี่ยวกับชีวิตไว้ว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ แสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิต มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น 2) สิทธิแห่งชีวิต พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน สิทธิดังกล่าวจำแนกได้ 2 ส่วน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิที่จะตาย 3) การตายดี คือ การตายอย่างมีสติ ด้วยการเจริญมรณสติ เพื่อจะได้เตรียมกายและใจให้พร้อมรู้เท่าทันความจริงของชีวิต มีสติระลึกถึงความดีที่ทำไว้ ไม่หลงตาย จะได้สามารถเชื่อมต่อกับความดีของตนเอง ในภพนี้และภพหน้า เมื่อตายลงจะได้ไปสู่สุคติหรือภพภูมิที่ดี ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่าชีวิตนี้ต้องเป็นของเราเอง เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต สามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความทุกข์ได้ตามที่ตนเองปรารถนาและต้องการได้ รวมถึงกำหนดได้ว่าเราจะตายดีได้อย่างไร

References

- Anuruddhācariya. (2004). *Abhidhammattha Sangaha*. Bangkok: Win-yaan Press.
- Kanjanapisarn, S. (2012). A Study of Buddhadasa Bhikku's Concept of Death before Death. *Ramkhamhaeng University Journal Humanities Edition*, 1 (31), 24-35.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya.. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- P.A. Payutto. (2000). *Buddhadahmma*. Bangkok: MCU Press.
- P.A. Payutto. (2010). *Dictionary of Buddhism*. (18th ed). Bangkok: Phermsap Publisher.
- Peuchtonglang, P. & Peuchthonglang, Y. (2016). The metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of life. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 348-365.
- Promta, S. (2005). *Buddhism with Problem Ethics Prostitute, Abortion and Mercy Killing*. (3rd.). Bangkok: MCU Press.